

Lausunto

25.11.2024

MV/01188/2024

1 (6)

Helsingin seurakuntayhtymä

Viite DKIR/242/03.03.02/2024

Asia HELSINKI, Herttoniemen kirkon käytöstä luopuminen ja purkaminen

Helsingin seurakuntayhtymä on pyytänyt Museoviraston lausunnon Herttoniemen kirkosta (Hiihtomäentie 23, Helsinki) käytöstä luopumiselle ja kirkon purkamiselle.

Lausuntoaineisto käsittää seuraavat pöytäkirjaotteet: Herttoniemen seurakunnan Seurakuntaneuvoston päätös luopua Herttoniemen kirkon vuokrauksesta (8.11.2022 § 134), Yhteisen kirkkoneuvoston päätös hyväksyä Herttoniemen kirkon purkaminen (8.2.2024, § 55) sekä Kirkkohallituksen täysistunnon päätös koskien lupahakemusta: Helsingin seurakuntayhtymän Herttoniemen kirkon käytöstä luopuminen, 5.6.2024 § 66.

Museovirastolla on ollut käytettävissään myös Rakennushistoriaselvitys (28.2.2020 Arkkitehtitoimisto Laatio Oy), Rakenne-, sisäilma- ja kosteustekninen kuntotutkimus (25.6.2019 Sitowise Oy), Alustavat korjausehdotukset ja budjetti hinta-arvio (30.9.2019 Sitowise Oy), Kirkon kellotornin kuntotutkimus (12.12.2016 Wise Group Finland Oy), Korjaustapalausunto (19.12.2019 Vahanen Rakennusfysiikka Oy). Museovirasto esittää asiasta lausuntonaan seuraavan.

Herttoniemen kirkko on valmistunut 1958, suunnittelijanaan arkkitehti Osmo Lappo (1927–). Lappo voitti kirkon suunnittelusta vuonna 1956 järjestetyn kutsukilpailun, ja kirkosta tuli hänen läpimurtotyönsä.

Voimassa olevassa asemakaavassa, joka on vahvistettu 27.3.1957, tontti on yleisen rakennuksen tontti. Kirkkoon ei kaavassa kohdistu suojelumerkintöjä. Kirkkoa ei ole myöskään suojeltu kirkkolain nojalla. Vireillä olevassa asemakaavahankkeessa tontti on merkitty yleisten rakennusten korttelialueeksi. Kirkkoon ei siinä ole kohdistettu suojelumerkintöjä. Herttoniemen kirkko on osa maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä *Herttoniemen asuntoalue*.

Herttoniemen kirkon omistaa Helsingin seurakuntayhtymä. Kirkko sijaitsee Helsingin kaupungin vuokratontilla, jonka maanvuokrasopimus päättyy 2045. Kirkko ei ole ollut käytössä vuoden kesäkuun 2019 jälkeen.

Tutkimukset ja selvitykset

Kuntotutkimuksessa (Sitowise Oy) on todettu useita vaurioita, ja niiden laajuus koskee huomattavaa osaa rakennuksesta. Tutkimuksen mukaan muun muassa kellarikerroksessa ja 1. kerroksen rakenneliittymissä on epätiiveyskohtia, joista kulkeutuu epäpuhtauksia sisäilmaan. Maanvastaisten ulkoseinien lämmöneristeessä on todettu paikoittaista mikrobivaurioitumista. Epäpuhtauksilla on yhteys sisäilmaan tiilimuuratun sisäkuoren kautta. Alapohjaan pääsee nousemaan kapillaarista kosteutta.

Putkikanaalista, joka kulkee eteisaulan ja monitoimisalun lattiarakenteen alla kulkeutuu ilmayhteyden takia epäpuhtauksia yläpuolisiin huonetiloihin. Kanaaliin puolestaan kulkeutuu maaperän kosteutta sekä betonirakenteiden läpi että osin avoimesta maapohjasta. Tiilimuuratus julkisivussa on kosteusrasitusta lisääviä puutteita. Tiilisaumaukset ovat rapautuneet ja rakoilleet. Rakenne on tuulettumaton. Tiilissä on kosteusrasituksen aiheuttamia vaurioita.

Kuntotutkimuksessa suositellaan uusittaviksi mm. alapohjarakenteet, maanvastaisten ulkoseinäosuuksien sisäpuolinen tiiliverhous, lämmöneristekerros, ulkopuolinen vedeneristys sekä ulkoseinärakenteen kosteus- ja mikrobivaurioituneet lämmöneristeet. Alapohjarakenteiden rakenneliittymien ja läpivientien sekä ulkoseinärakenteen sisäkuoren tiivistämisen osalta tutkimuksessa tuodaan esiin vaihtoehtoisia tiivistyskorjauksia.

Korjaustapalausunnon (Vahanen Oy) mukaan Herttoniemen kirkon peruskorjaus on mahdollista toteuttaa merkittävästi osin ilman Sitowise Oy:n kuntotutkimuksessa esitettyjä raskaita rakenteiden purku- ja uusimistoimenpiteitä. Lausunnon mukaan vaihtoehtoisilla korjaustoimenpiteillä rakenteiden toimintaa ja sisäilman laatua voidaan todennäköisimmin parantaa riittävästi. Suurimmat poikkeamat kuntotutkimuksessa esitettyyn korjauskokonaisuuteen liittyvät rakennuksen ulkovaipparakenteisiin, eli alapohja-, ulkoseinä- sekä yläpohjarakenteiden korjausratkaisuihin. Korjaustapalausunnossa on kirjattu, että toimenpiteiden määrittämisessä on huomioitava myös peruskorjauksen tavoitteet rakenteiden käyttöiälle, joilla saattaa olla vaikutuksia myös rakenneosien uusimislaajuuteen joiltakin osin. Tästä huolimatta lausunnossa on katsottu, että merkittävä osa korjauksista voidaan toteuttaa alkuperäisiä rakenteita säilyttäen. Korjaustapalausunnossa on suositeltu määrittämään peruskorjauksen korjaustoimenpiteet rakenneosakohtaisesti.

Rakennushistoriallisessa selvityksessä (Arkkitehtitoimisto Laatio Oy) todetaan, että Herttoniemen kirkko on todistusvoimainen esimerkki aikansa työkeskusrakentamisesta yhdisteltävine seurakuntasaleineen, voimistelusalineen, elokuvateattereineen ja monipuolisine kerhotiloineen. Kirkko on osa asumalähiönsä 1950-luvulla valmistuneiden julkisten ja palvelurakennusten sarjaa. Yhdessä 1950-luvulla rakennettu asuinlähiö ja sen säilyneet maamerkit antavat eheän kuvan aikansa rakentamisesta ja elämästä jälleenrakennuskauden lähiössä.

Länsi-Herttoniemen asemakaavan muutosta pohjustamista varten on laadittu selvitys: Länsi-Herttoniemen arvot, ominaispiirteet ja kehittämissperiaatteet 2022 (Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson-Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy-Masu Planning Oy). Siinä mm. todetaan, että Osmo Lapon suunnittelema kirkkorakennus, alkuperäiseltä nimitykseltään seurakunnan työkeskus, on alueen kannalta merkittävä julkinen rakennus ja kokoontumistila, jonka arkkitehtuuri on helposti lähestyttävä ja mittakaavallisesti taitavasti sovitettu kaupunkikuvaan.

Kirkko on selvityksessä tunnistettu kulttuuriympäristön arvokkaaksi kohteeksi ja sitä on suositettu suojeltavaksi: rakennustaiteellisesti, kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokas säilytettävä rakennus. Sillä todetaan myös olevan erityinen, tunnusomainen paikallisen maamerkin asema kaupunkikuvassa.

Herttoniemen kirkon ominaispiirteistä ja säilyneisyydestä

Herttoniemen kirkko sijaitsee Hiihtomäentien varressa. Sitä ympäröivät asuinrakennusten korttelit. Kirkon ja kadun toisella puolella olevan liikerakennuksen väliin jää pieni aukiomainen tila. Katulinjaan asettuvan kirkon takana kallion päällä on kellotorni, joka on alueella tärkeä maamerkki.

Kirkko koostuu pulpettikattoisista kirkkosalista ja voimistelusalista (monitoimisali), joita matalat toimisto-, kerho- ja aputilat kiertävät. Pohjoispäässä on kaksi asuntoa. Eri toiminnot näkyvät rakennuksessa eri korkuisina osina. Kirkon edusta porrastuu rakennuspaikan rinnemaaston mukaan. Kirkkosali hallitsee kokonaisuutta korkeimpana ja suuren ikkunaseinänsä myötä. Rakennuksen julkisivut ovat puhtaaksimuurattua, tummaa punatiiltä. Avonainen kellotorni on tiiltä ja betonia. Katunäkymissä torni ja kirkkosalin korkea volyyymi lasiseinineen näkyvät vaihdellen eri suunnista. Kirkkosalin ikkunaseinä muodostaa iltavalaistuksessa vaikuttavan päätteen Mäyrätielle.

Kirkko suunniteltiin ja rakennettiin ajankohtana, jolloin ympäristöön sovittamisen ja helpon lähestyttävyyden tavoitteet näkyivät kirkoissa. Avoimuutta korostaa pääaulan lasiseinä. Punatiilinen kirkkorakennus erottuu olemukseltaan lähialueen 1950-luvun rapatuista asuinrakennuksista, ja sillä on keskeinen asema ympäristön kaupunkikuvassa.

Rakennuksen sisätiloja leimaa selkeys sekä tilajäsentelyssä että materiaalivalikoimassa. Sisäänkäyntiaulasta on käynti kirkko- ja seurakuntasaleihin, voimistelusaliiin sekä toimisto- ja kerhohuoneisiin. Rakennus on rinnesijaintinsa myötä osittain kaksikerroksinen. Sen eteläpäässä on kellarikerroksen tasolla kerhohuoneita. Pohjoispäässä asunnot sijoittuvat toisen kerroksen tasolle. Päätyosiin on myös suorat käynnit ulkoa. Pääsisäänkäyntejä suojaavan katoksen puinen verhoilu jatkuu matalana alakattona pääaulan sisäpuolella, missä jatkuu myös julkisivun tiilimuuraus. Näin aulan rooli liikennetilana sisä- ja ulkotilan välissä korostuu.

Kirkkosalin arkkitehtuurin lähtökohtana ovat pilarit ja korkean ikkunaseinän pystysuuntaiset betonirakenteet, jotka kannattelevat kattoristikkoja. Ratkaisu mahdollistaa salin päätyseinien vapaan käsittelyn. Lähes koko päädyn mittainen alttarisyvennys on pelkistetty. Puupaneelikatto tuo saliin lämmintä tunnelmaa. Seurakuntasali on yhdistettävissä kirkkosaliin koko seinän mittaisella siirtoseinällä. Luonnonvalo siivilöityy kirkkosaliin kantavan betonisäleikön raoista ja idänpuoleiselta matalalta ikkunaseinältä, jonka läpi avautuu näkymä tontin kallioille ja kellotornin juurelle. Kirkkoon on tehty pieniä käytännön muutoksia ja peruskorjaus 2000-luvun alussa. Keskeiset sisätilat ovat säilyttäneet piirteensä hyvin.

Osmo Lapon arkkitehtitoimisto tunnettiin erityisesti koulurakennusten ja kasarmialueiden suunnittelusta. Lappo suunnitteli muun muassa Kajaanin, Säskylän ja Vekaranjärven varuskuntien keskusrakennukset, asuinrakennuksia Niittykumpuun Espooseen (1962–1965), Kulosaaren yhteiskoulun laajennuksen (1966), Leppävaaran uimahallin (1969) sekä Vammalan Sylvään koulun (1973). Lapon suunnittelemissa rakennuksissa on ominaista selkeys ja toimivuus sekä tilajärjestelyissä että rakenteiden ja materiaalien käytössä. Hän toimi pitkään julkisen rakentamisen

professorina arkkitehtiosastolla teknillisessä korkeakoulussa. Herttoniemen kirkko on tiettävästi ainoa Osmo Lapon suunnittelema kirkollinen rakennus.

Museoviraston kanta

Herttoniemen kirkko edustaa paikkaansa huolellisesti sovitettua 1950-luvun arkkitehtuuria. Kirkolla on julkisena rakennuksena kaupunkikuvallista merkitystä Herttoniemessä ja rakennustaiteellisia arvoja aikakautensa edustajana. Rakennuksen monipuolinen tilaohjelma vastasi aikansa seurakunnallisen työkeskuksen tavoitteisiin, ja kirkko on palvellut seurakunnan toimintaa vuosikymmeniä.

Herttoniemen seurakunnallisen työkeskuksen piirustukset on vahvistettu opetusministeriössä 7.9.1957. Kirkkohallituksen yleisistunto antoi 6.8.1957 opetusministeriölle puoltavan lausunnon asiassa, joka koski Herttoniemen työkeskuksen piirustuksia. Opetusministeriön päätös on merkitty saapuneeksi Kirkkohallituksen jaostoistunnossa 13.11.1957. Herttoniemen kirkko on siis kirkkolain tarkoittama kirkollinen rakennus, jonka käyttöön ottamisesta on kulunut yli 50 vuotta.

Herttoniemen kirkosta luopumisessa tulee noudattaa kirkkolain 652/2023 säännöstä, jonka mukaan kirkkovaltuuston on haettava kirkkohallituksen lupa ennen toimenpiteisiin ryhtymistä, jos asia koskee luopumista kirkon käytöstä (KL 3 luku, 21 §:n 3 mom., kohta 4).

Herttoniemen kirkko kuuluu ajallisesti ja alueellisesti siihen seurakunnalliseen rakennuskantaan, joka on selvästi uhattu lukuisten purkusuunnitelmien takia. Itä-Helsingissä on useita seurakuntien rakennuksia, joihin kohdistuu purku- ja lisärakentamissuunnitelmia. Herttoniemen kirkon korjaustoimenpiteiden on arvioitu olevan laajoja, mutta rakennus olisi korjattavissa. Kirkolla on kaupunkikuvallista ja rakennushistoriallista arvoa. Luonteeltaan monitoimirakennuksena kirkko soveltuisi muuhunkin kuin seurakunnalliseen toimintaan.

Asemakaavatyön yhteydessä tutkittiin vaihtoehtoa, jossa osa kirkosta olisi säilytetty ja osin purettu, mutta suunnitelmaratkaisu ei asemakaavaselostuksen mukaan osoittautunut toteuttamiskelpoiseksi. Helsingin kaupunginmuseo ei ole esittänyt Herttoniemen kirkon suojelemista Länsi-Herttoniemen suojelu ja täydennysrakentaminen, asemakaavan muutoksen ehdotuksesta antamassaan lausunnossa (29.8.2024), mutta todennut, että kaava silti periaatteessa mahdollistaa myös olevan kirkkorakennuksen säilyttämisen. Lausunnossa on yleisesti tuotu esille kirkkorakennusten erityisyys siinä, että niillä on alueellaan rakennustaiteellista, historiallista ja ympäristökuvallista merkitystä ja sen lisäksi aineettomia arvoja yksilöiden ja yhteisön piirissä.

Museovirasto ei käytettävissään olevin rakennuksen kuntoa koskevin tiedoin pidä Herttoniemen kirkon purkua täysin perusteltuna. Kyseessä ei kuitenkaan Museoviraston näkemyksen mukaan ole kirkkolain nojalla suojeltavaksi esitettävä kohde. Suurin menetys on ennen muuta kaupunkikuvallinen ja koskee myös kaupunginosan julkisia kokoontumistiloja ja niiden saavutettavuutta.

Yli-intendentti

Johanna Björkman

Yliarkkitehti

Sirkkaliisa Jetsonen

Liitteet

Jakelu Helsingin seurakuntayhtymä

Tiedoksi Edla Mäkelä
Helsingin kaupunginmuseo / Keski-Uudenmaan alueellinen vastuumuseo

Asiakirjan sähköinen allekirjoitus
Elektronisk underskrift av document
Electronic signature of a document

Asia / Sak / Case

MV/01188/2024

HELSINKI, Herttoniemen kirkon purkaminen ja käytöstä luopuminen

Asiakirja / Dokument / Document

MV/01188/2024-3

HELSINKI, Herttoniemen kirkon käytöstä luopuminen ja purkaminen